КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВ

ДЕМЕЩЕНКО Віолета Валеріївна

УДК 930.85 (100)

ВЗАЄМОДІЯ КУЛЬТУР "СХОДУ" І "ЗАХОДУ" ЯК ФАКТОР СТАНОВЛЕННЯ СВІТОВОЇ КУЛЬТУРИ

Спеціальність 17.00.01 – теорія та історія культури

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Київ – 2005

Дисертацією є рукопис.
Робота виконана у Київському національному університеті культури і мистецтв Міністерства культури і мистецтв України, м. Київ

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
БЕЗКЛУБЕНКО Сергій Данилович,
Київський національний університет культури і мистецтв,
завідувач кафедри соціально-гуманітарних дисциплін

Офіційні опоненти:

доктор філософських наук,
ПАВЛЕНКО Юрій Віталійович,
головний науковий співробітник відділу глобальних проблем світової цивілізації Інституту світової економіки і міжнародних відносин НАН України

кандидат історичних наук, доцент
ОЛЬГОВСЬКИЙ Сергій Якович
професор кафедри музеєзнавства Київського національного університету культури і мистецтв

Провідна установа: Харківська державна академія культури Міністерства культури та мистецтв України.

Захист відбудеться "31.05.2005 р. о _____ год. на засіданні спеціалізованої ради Д. 26.807.02 Київського національного університету культури і мистецтв, (01133, м. Київ, вул. Щорса, 36, ауд.209).

З дисертацією можна ознайомитися в науковій бібліотеці Київського національного університету культури і мистецтв (01133 Київ, вул. Щорса, 36.)

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність дослідження. Сучасне прискорення процесу "глобалізації", тобто планетарного поширення капіталістичних ринкових відносин, спричинило загострення проблем у сфері міжкультурних взаємин народів, збудило новий інтерес до питань інтеграції національних культур, а також викликало жваву дискусію серед філософів, політиків, соціологів, істориків, культурологів з проблем становлення світової (загальнолюдської) культури: П.Бергер, Хантингтон, В.Толстих, А.Вебер, В.Табачковський, С.Пролєєв, В.Лях, В.Личковах та ін.

Теперішня "глобалізація" є надзвичайно складним і суперечливим процесом, що позначається на всіх сферах людської діяльності, зокрема й особливо – їх суспільного життя.

З цих питань існує вже величезний масив літератури. Розбіжність думок при цьому перебуває в діапазоні від непохитної впевненості в уже фактичному функціонуванні світової культури (покликання на існування нібито "світових релігій", "світової моди", "загальнолюдських цінностей" тощо) – до відвертих сумнівів у тому, чи можливе взагалі формування світової культури, як такої (Н.Стер, Б.Смарт, У.Еко).

Тим часом ряд дослідників, зокрема П.Бергер, С.Хантінгтон, Янсянь Янь, Сінь-Хуань, Тамоцу Аокі, Туласі Шрінівас, Гансфрід Кельнер, Янош Матіаш Ковач, Енн Бернштейн, Джошуа Йейтс та ін. вважають, що процес становлення світової (загальнолюдської) культури розпочався давно, досить активно триває сьогодні і відбувається у багатьох, часом альтернативних, напрямах, здійснюється відмінними шляхами та на різних рівнях – глобальних, субглобальних, регіональних і т.д.

Сьогодні в літературі можливо виокремити щонайменше три точки зору на можливість формування світової (єдиної планетарної, загальнолюдської) культури:

1) радикально-глобалістська, згідно з якою суспільства національних держав і національних культур поступово будуть зближуватись між собою і в результаті утвориться єдине світове суспільство з єдиною світовою культурою;

2) помірно глобалістська, прихильники якої вважають, що подібне зближення відбуватиметься, але разом з ним точитиметься і протилежно спрямований процес.

3) антиглобалістська, згідно з якою глобалізація тільки посилює демонстрацію розбіжностей між культурами і може викликати конфлікт між ними (конфлікт цивілізацій, як пише про це відомий американський дослідник Хантінгтон).

Позиція Хантінгтона виглядає надмірно радикальною, хоча, вірогідно, і не позбавлена підстав.

При всіх загрозах та небезпеках процес становлення єдиної світової спільноти і, отже, – загальнолюдської культури відбувається -- і вже віддавна, – оскільки він має потужне підґрунтя. І не тільки на рівнях економічному та суспільно політичному (у

зрозумілому й розумному, "вигідному", прагненні людей до спілкування та єдності), але й на рівні природничому – у біологічному розвитку людини як роду homo sapiens.

"Процес змішання рас, – писав ще в 1972 році видатний російський генетик Дубінін, – відбувався впродовж останніх 10-15 тисяч років. З 1492 року, після того, як Х.Колумб відкрив Америку, розпочався сучасний, всезростаючий тур генетичного процесу, що об'єднує спадковість людини в єдину гігантську популяцію... Загалом можна вважати, що зараз близько половини людства – продукт расового змішання". [1]

Зазначений Дубініним процес, зокрема його сучасний перебіг, відбувається на просторах взаємодії "Півдня" (населення південної півкулі Землі) та "Півночі" (населення північної півкулі), "Сходу" (населення східної півкулі Землі) та "Заходу" (населення західної земної півкулі). Як цілком слушно зауважує переважна більшість аналітиків сучасного глобалізаційного процесу, при всій важливості напряму Південь-Північ, основні "силові лінії" взаємодії культур пролягають у напрямку Схід-Захід.

В цьому зв'язку (попри те, що за останні 500 років суспільно-політичний зміст понять "Схід" та "Захід" дещо змінився) видається цілком доречним нагадати, що природничо-історичний процес формування планетарного суспільства, отже загальнолюдської (світової) культури і розпочався (у вищезазначені 10-15 тисяч років тому) саме на континентах Західної півкулі – на "стику" Сходу і Заходу.

"Класифікація людської популяції, культурних систем, країн і народів на східні та західні, – на думку Пітирима Сорокіна, – багато в чому штучна і фіктивна... сучасні засоби комунікації і транспорту день за днем зближують Захід і Схід, і процес цей буде тривати, поки ці сегменти людства не стануть так само взаємозалежні один від одного, як і більшість народів і способів життя Заходу чи Сходу". [2]

То ж цілком логічно припустити, що конструктивні відповіді на багато які актуальні проблеми сучасних трансформаційних процесів у культурах світу можливо віднайти у науковому аналізі історичного досвіду міжкультурного спілкування народів саме країн Сходу (Індія, Китай, Японія) та Заходу (Європа, почасти Америка, певною мірою Росія та Україна).

Попри все тематичне розмаїття та глибину й скрупульозність наявних праць, в літературі все ж бракує дослідження, яке відтворювало б концептуально цілісну історичну картину взаємин Сходу і Заходу з погляду їх значення як фактору становлення (формування, утворення) єдиної у своїй глобальності культури людства, культури, яка абсорбувала б, увібрала б у себе всі найкращі надбання різноманітних етнонаціональних культур світу.

Цим і визначається вибір для дослідження теми "Взаємодія культур "Сходу" і "Заходу" як фактор становлення світової (загальнолюдської) культури".

---

[1] Дубинин М.П. Рассовый вопрос и современная генетика.//Успехи современной биологии. – Т. 73, вып 2.М., 1972. – С.223-223.

[2] Сорокин П.А.Главные тенденции нашего времени. – М.,1997. – С.88.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано згідно з напрямом наукових досліджень Київського національного університету культури і мистецтв, відповідно до цільової комплексної програми "Культурологія", плану наукових досліджень кафедри теорії та історії культури КНУКіМ "Актуальні проблеми трансформаційних процесів у культурі".

Хронологічні межі дослідження визначаються початком перших відомих в історії контактів культур Сходу (насамперед Індії та Китаю) і Заходу (країни Античного світу, європейського середньовіччя) (III тисячоліття до н.е.) і сягають нашого часу.

Географічні межі дослідження визначаються історичними кордонами згаданих країн, зокрема тих, по території котрих пролягав відомий "Шовковий шлях" (Китай, Центральна та Середня Азія, північний Кавказ, північне Причорномор'я).

Джерельну базу дослідження становлять численні публікації з означеної проблеми (праці вітчизняних та зарубіжних культурологів, істориків, соціологів, філософів, мистецтвознавців тощо).

Об'єкт дослідження - процес становлення, на основі інтеграції культур різних народів, світової загальнолюдської культури.

Предмет дослідження – взаємодія культур "Сходу" і "Заходу" як один з факторів становлення світової (загальнолюдської) культури.

Мета дослідження – на основі аналізу історичного досвіду спілкування культур "Сходу" та "Заходу" (їх зіткнення, взаємопроникнення та взаємовпливу) з'ясувати закономірності становлення єдиної світової (загальнолюдської) культури.

Визначена мета зумовила необхідність вирішення таких завдань:

– здійснити історико-культурологічний аналіз літератури, присвяченої взаємодії культур Сходу та Заходу;

– логічно прояснити понятійно-термінологічний апарат дослідження, уточнити змістовне наповнення понять "Схід", "Захід", "культура", "взаємодія культур" тощо;

– відстежити найважливіші події, пов'язані з процесом взаємопроникнення культур Сходу та Заходу;

– виявити та охарактеризувати найважливіші результати культурного взаємовпливу країн Сходу та Заходу.

Методи дослідження. В ході дослідження застосовано порівняльно-історичний, проблемно-хронологічний, структурно-системний методи, а також загальнонаукові методи теоретичного дослідження (аналіз і синтез, індукція та дедукція тощо).

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що:

– вперше у вітчизняній науці комплексно відстежено основні канали, шляхи та засоби міжкультурного співробітництва країн Сходу та Заходу;

– реконструйовано хронологію основних соціокультурних подій у процесі історичної взаємодії культур Сходу та Заходу від найдавніших часів до наших днів;

– уточнено ключові поняття теорії міжкультурного спілкування ("взаємодія", "взаємо відштовхування", "взаємопроникнення", "взаємовплив");

– з'ясовано значення найважливіших соціально-культурних наслідків взаємодії країн Сходу та Заходу як моментів становлення єдиної (можливої) світової (загальнолюдської) культури.

Практичне значення дисертації. Теоретично-методологічна база дослідження може бути використана істориками, культурологами, філософами, економістами в роботі по поглибленому вивченню історії та сучасної практики міжнародного культурного співробітництва. Дисертація може бути застосована також у навчальному процесі у вищих навчальних закладах гуманітарного профілю, як матеріал для побудови спецкурсів з теорії та історії культури, культурології.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри теорії та історії культури Київського національного університету культури і мистецтв, оприлюднювались на наукових конференціях професорсько-викладацького складу, докторантів та аспірантів КНУКіМ ("Актуальні проблеми культури, мистецтв і освіти", м. Київ 11.04.2003 р., "Соціально-культурна сфера: реалії, проблеми, перспективи", м. Київ, 9-16.04.2004 р.), на Першій Міжнародній науково-практичній Конференції молодих вчених, дослідників українознавства ("Минуле, сучасне й майбутнє українознавства", м. Київ, 1-2.06.2004 р.).

Публікації. Результати наукового дослідження відображені в 6 одноосібних статтях, з них 5 – у фахових виданнях.

Структура дисертації зумовлена метою та основними завданнями дослідження, логікою викладу його результатів і складається із вступу, трьох розділів, висновків (175 сторінок основного тексту), додатку, списку використаної літератури (418 найменувань, в тому числі – 85 іноземних).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У Вступі обґрунтовано актуальність дослідження, визначено його мету та завдання, об'єкт, предмет, вказано на наукову новизну, практичне значення та методи дослідження, окреслено хронологічні межі, наводяться дані про апробацію та публікації.

У першому розділі – "Взаємодія культур як предмет наукового аналізу" – характеризується джерельна база, подається огляд літератури, здійснюється уточнення ключових понять дослідження ("культура", "цивілізація", "взаємодія культур" тощо).

Аналіз найважливіших з доступних автору літературних джерел (публікацій українською та іноземними – переважно російською, англійською та польською – мовами) дає підстави твердити про тривалий, впродовж століть, і незмінно зацікавлений взаємний інтерес представників Заходу та Сходу до науки і культури, способів життя один одного.

Джерельну базу дослідження складають літературні пам'ятники різних часів та народів: давньоіндійські (відомі в редакції у II-I ст. до.н.е.) – "Закони Ману" (Збірка правил поведінки в суспільстві, настанови по судочинству і управління державою), епоси (II-III ст. н.е.) "Рамаяна" (Колісниця Бога сонця), та "Махабхарата" (Століття бідувань), "Архашастра" Каутіл'ї (I ст.н.е.) (Наука про політику); китайські – конфуціанські трактати "Джоулі" (Ритуали Чжоу), "Чунь цю" (Весни і осені), "Лі цзин" (Записи про ритуали) та "Ллі" (Ритуали та настанови), I ст.дон.е, Бань Гу "Ханшу" (Історія Старшої династії Хань), Фань Є "Хоуханьшу" (Історія молодшої династії Хань), "Шіцзі" (Історичні Записи) Сима-Цяня, воєнні трактати "Уцзи" та "Суньцзи", "Інлія і навколишній світ в записах китайського паломника Фа Сяня" (Vст.н.е), "Лі Гоу" (Мистецтво володарювати) – XI ст.н.е. перські: "Шах-наме" Фірдоусі; європейські – "Періпл ("Роза вітрів") Еритрейського моря" (укладено античним географом Клавдієм Птоломеєм, II ст.н.е.), Страбон "Географія в 17 книгах", Геродот "Історія в дев'яти книгах" та ін.

Однак найбільш інформативними щодо фактів, подій, тенденцій, пов'язаних з предметом нашого дослідження, є роботи суто історичного характеру. Це монографії "Встановлення політичних зв'зків Ханьского Китаю з державами Центральної Азії (II ст.до н.е.)" Боровкова Л., "Зовнішньополітичні зв'язки давнього Китаю та витоки данинної системи" Думана Л., "Китай і сусіди: Дві традиційні моделі взаємостосунків" Крюкова М. та ін. Стосунки Китаю з сусідніми країнами досліджуються також у працях Конрада М., Кроля Ю., Штейна В., Таскіна В.С., Гумільова Л., Бокщаніна А., Бічуріна М., Джарилгасінова Р.

Події, пов'язані з проникненням китайської культури в західному напрямі, досліджуються у працях "Китай та Захід" японського автора Банно Масатака, "Нотатки про китайські подорожі в середньовіччі на Захід" Бретшнейдера І. "Християнство на Великому Шовковому шляху" Бурякова Ю., "Бань Чжао в Західному краї" Васильєва Л., "Захід та Схід" Конрада Н., " Китай у Європі XVII-XVIII ст." Фішмана О., "Китай і Захід" Франке В., "Історія Монголів" Карпіні Плано "Подорож у східні країни" Рубрука В., "Книга Марко-Поло" ("Мільйон брехень"), "Великим Шовковим шляхом: перські євреї в країнах Азії" Носовського М., " "Місія ієзуїтів у Китаї" Дубровської Д., "Про мистецтво Японії" Альберової С., "Японія і японці: життя та звичаї сучасної Японії" Гессе-Вартега Е., "Японія від часів найдавніших до сучасності" Дж. В. Холла та ін.

Окрему групу літературних джерел становлять історичні дослідження двостороннього руху культури в напрямках Захід-Схід та Схід-Захід (С.Аверінцева, Є.Броновскі та Б.Мазліша, О.Завадської ("Схід на Заході"), І. Козлова – " Н.Камерона, Н.Ніколаєва, У Чень-еня А. Терентьєва-Катанського ("Зі Сходу на Захід"), Д.Фравлея ("П'ять елементів. Схід і Захід") та ін.

Іншим каналом взаємопроникнення культур Сходу та Заходу – другим за хронологією появи та за важливістю, став водний шлях. Історії його відкриття, освоєння та розвитку також присвячений великий масив літератури. У даному дослідженні використані лише ті твори, які безпосередньо, тією чи іншою мірою стосуються теми дисертації, тобто інтеграції культур. Зокрема це монографії: Ву Янг-ші, Вельгіуса В., Чжанг Сюаня, Ченг Т'єн-тсе, Мечнікова Л. та праці китайських істориків і культурологів останніх років Фен Лін'юя, Ши Вейміня, Юй Дун Чхуня, Фан Лін Сяоліня та ін.

Теоретико-методологічну основу дисертаційного дослідження становлять наукові праці з філософських, культурологічних та мистецтвознавчих проблем взаємодії культур взагалі (С.Артановського "Історична єдність людства та взаємовплив культур", С.Безклубенка "Теорія культури", В.Шейко "Культура, цивілізація, глобалізація"), взаємин Заходу і Сходу зокрема й особливо (Умберто Еко "Міграції, терпимість і нестерпне", Ю.Павленка "Історія світової цивілізації") та ін.

В літературі з досліджуваної проблематики, що має кількасотлітню традицію, піддані скрупульозному аналізові найрізноманітніші колізії та перипетії відносин країн Сходу і Заходу. Проте подаються вони традиційно (для "чистої" історіографії) шляхом опису конкретних подій (або теоретичного відтворення, "реконструкції" їх) в діасинхронному (хронологічному) чи, при потребі, в синхронному викладі. Оскільки ж нас цікавить власне перебіг культурного взаємообміну (з позицій теорії та історії культури як окремої, особливої історичної (історіософської) науки), ми вимушені вдаватися до мисленого "розщеплення" єдиного, хоча й суперечливого в своїй істоті, процесу взаємодії культур Сходу та Заходу на два ніби окремі процеси: їх взаємопроникнення та взаємовплив.

Як зазначалося, деякі дослідники розглядають взаємодію "Заходу" і "Сходу" в контексті можливого чи й реально триваючого процесу становлення світової (загальнолюдської) культури, інші заперечують саму таку можливість. Однією з причин такого стану, є логічна, сказати б, невпорядкованість термінологічно-понятійного апарату досліджень з питань взаємодії культур взагалі.

Як відомо (М.С.Каган, М.А.Аріарський та ін.) в культурологічній літературі побутує кілька десятків різнотлумачень поняття культура. В дисертації термін культура вживається головним чином як означення способу життя: "східна культура" (Схід), "західна культура" ("Захід"). Вживання цього терміна в інших згаданих значеннях окремо застерігається.

Крім того, у переважній більшості праць бракує розуміння процесуального характеру культури. Мовлячи про "культуру", мають на увазі здебільшого, сукупність матеріальних та духовних надбань людей, тобто продуктів культурного процесу. Тимчасом, теоретично обґрунтованим (Безклубенко, "Теорія культури") і методологічно надзвичайно важливим є погляд на культуру як на процес – процес освоєння

людиною довкілля, в результаті якого і з'являються ті досягнення, що складають, так би мовити, "предметно-речовий імідж" культури.

З цього погляду зовнішньо єдиний культурно-історичний процес постає у двох, внутрішньо істотно відмінних, течіях: соціокультурній (цивілізаційний) та етно(націо)-культурній.

Внутрішньо-суперечливий характер культури як процесу освоєння світу різноманітно виявляє ознаки при зустрічі етнонаціональних культур: від позитивного взаємо- (чи одностороннього) сприймання – до боротьби (взаємного відштовхування, одностороннього нав'язування елементів однієї культури іншій).

Для означення процесу зустрічі культур автором дисертації використовується термін взаємодія (М.Амосов, "Моделювання людського мислення і психіки",) Взаємодія культур за формою та наслідками розрізняється: як взаємопроникнення та взаємовплив. Проникнення – це явище безпосереднього фізичного вторгнення елементів однієї системи (в даному разі – культури) в іншу. Вплив – це віддалений, сказати б, інформаційний слід: наслідок, результат – проникнення носіїв (елементів) однієї культури в іншу.

На практиці процес взаємовпливу найчастіше зводиться до одностороннього впливу однієї культури на іншу. Звідси – боротьба представників певної культури проти небажаного впливу іншої. Мирний перебіг цього процесу збурюється також у випадках цілеспрямованих та насильницьких спроб носіїв певної культури (державних органів, політичних та релігійних організацій, транснаціональних корпорацій тощо) нав'язати свою культуру іншим. Цим, зокрема, зумовлений драматизм сучасного, в своїй основі цивілізаційного, процесу глобалізації новітніх інформаційно-виробничих технологій та заснованих на них ринкових відносин, що супроводжується потужним антиглобалістським рухом.

Другий розділ дисертації –"Взаємопроникнення культур Сходу і Заходу" – присвячений висвітленню основних подій, пов'язаних з проникненням носіїв східної культури (Китай, Японія) в Європу та європейців – до країн Сходу.

У першому підрозділі другого розділу аналізуються історичні передумови міжкультурного спілкування та обставини появи у Європі носіїв культур Сходу.

Історія, як відомо, не завжди була всесвітньою. Перші вогнища цивілізації на Землі мали, так би мовити, "острівний характер". Вони зароджувались, розвивались і гинули у вимушеній ізоляції – через брак засобів комунікації, придатних для подолання значних відстаней як у просторі (транспорт, засоби зв'язку) так і в часі (засоби фіксації, консервації та передавання інформації). Відтак історичною передумовою можливості здійснення контактів, в тому числі між східними та західними культурами, стали вікопробні досягнення людей саме у галузі комунікаційної техніки. Зокрема, і насамперед, це: приручення коня, що вперше було здійснене в причорноморських степах (орієнтовно 3200 р. до н.е.), винайдення і розвиток системи письма (шумерами

приблизно 3000 р. до н.е), одомашнення верблюда (арабами та бактрійцями близько. 2500 р. до н.е.), запровадження кінних колісниць (на Близькому Сході бл.1700 р. до н.е.), розвиток технології виробництва та використання заліза (у Малій Азії 1500 р. до н.е.), поширення напівкочового та кочового способів життя (у степових зонах 1500-900 р. до н.е.), винайдення стремен та запровадження в одягу штанів (скіфами та сарматами, які першими стали використовувати коней для тривалих рейдів верхи, – 900-700 р.р. до н.е.).

Саме в 500-х р.р. до н.е. китайці перейняли кочовий спосіб життя, запровадили у вжиток шаровари, використання стремен. Це час народження Заратустри (Персія, 600-ті), Будди (Непал,500-ті), життя Конфуція (Китай, 551-479).

У 300-ті роки до н.е. відбуваються важливі події у внутріполітичному житті Китаю: династія Цінь (221-207 р.р до н.е.) вперше об'єднує китайців у єдиній державі. Династія Хань (206 р до н.е.) здійснює державний переворот і продовжує розширення території держави.

З цією метою імператор У-ді, в пошуках союзників, спорядив посольство до даюежчів – за тисячу кілометрів на Захід, до Фергани. Керівництво посольством, у складі двадцяти вершників, було покладено на начальника гвардії Чжан Цяня.

Місія посольства, що тривала понад 12 років (з них більшу частину часу Чжан Цянь провів у полоні у хунну), не увінчалась очікуваним результатом. Народ, з яким імператор хотів укласти військовий союз, уже істотно змінив свій спосіб життя (тобто культуру): перестав бути кочовим, став осілим і успішним у землеробстві та торгівлі з сусідами на Заході і не бажав воювати.

Хоча Чжан Цянь не досяг поставленої імператором мети, він, проте, привіз дещо набагато важливіше: достовірну інформацію про західні землі: Даюань – Фергана, Согдіана, Дася-Бактрія, Шеньду- Індія, Аньсі-Парфія. Однак імператор У-ді жадав військової перемоги над хунами, відтак спорядив нову експедицію на чолі з Чжан Цянем – у Центральну Азію (115 р.до.н.е.), до кочівників усунів, прагнучи військового альянсу з ними. Безпосередня мета (військова) й цього разу не була досягнута. Усуні не захотіли воювати і тоді Чжан Цянь здійснює успішні подорожі до інших країн у пошуках союзників, включаючи Парфію та Індію. Цар парф'ян Мітрідат, у свою чергу, спорядив власні посольства до Китаю та Риму, прагнучи встановити безпосередній зв'язок між Сходом та Заходом.

Торгова магістраль між Сходом і Заходом, так званий "Шовковий шлях", (цей термін запровадив німецький географ Ріттофен XIX ст.)[1],з її західними продовженнями, простягнулась майже на 12 тисяч кілометрів. Від міста Сіань (тодішньої китайської столиці пізньої династії Хань) до порту Гадес (тепер Кадіс) на узбережжі Атлантичного

[1] Фэн Линьюй Ши Вэйминь.Очерки по культуре Китая. – Межконтинентальное издательство Китая, 2001. – С.57.

океану. Приблизно тієї ж доби почалось транспортування китайського шовку і в країни Європи. Відтоді Китай став тут відомий під іменем "Serica" ("Країна шовку").

Тимчасом Рим, що став офіційно імперією, захопив Єгипет, вийшов до Червоного моря, що уможливило відкриття, крім "шовкового", ще й торгового "шляху прянощів".

Попри тимчасові перерви, викликаної безчинствами гунів, "шовковий шлях" працював на повну потужність в обох напрямках та обома "нитками" – північною та південною. Чотири потужні імперії того часу – Римська, Парфянська, Кушанська та Китайська забезпечували стабільність руху на цій магістралі. Разом з продуктами матеріальної культури в обидва кінці надходила різноманітна інформація про способи життя народів, про наукові відкриття та досягнення техніки й технології, релігійні вірування і філософські вчення, правові уявлення та політичні системи, естетичні вподобання та художні смаки. Так тривало до IX століття, коли, зі схилом династії Тан, почав занепадати й "шовковий шлях".

Проте на цей час популярності набуває уже морський торговий шлях між Китаєм та Заходом за посередництва Індії.

Безпрецедентного розмаху торгівля між Китаєм та Заходом досягла в часи правління династій Тан (618-906), Сун (960-1279) та Юань (1260-1368). Цьому неабиякою мірою прислужилися сім морських експедицій (1405-1433) адмірала Чжен Хе.[2]

Як свідчать літописи та археологічні дані, китайці винайшли техніку виробництва паперу, в епоху Західна Хань(206 р.до.н.е.-25р.н.е.) який ще до IV ст. набув поширення у сусідніх країнах (Корея, В'єтнам, Японія) Про китайський спосіб виготовлення паперу у Єгипті довідалися у 900 р., в Марокко – 1100 р. У X ст. в Єгипті стала відомою (винайдена в Китаї у VIII ст.) технологія ксилографічного друку. Цим способом була виготовлена найстаріша з відомих у світі (датована 11-м травня 868р.) друкована книга – сутра "Бхадра" ("Діамантова сутра"), яка тепер знаходиться в Лондонському музеї. У 1051 р. н.е китаєць Бі Шен винайшов "рухливий шрифт", ця технологія (набірного шрифту) була використана і для першого (X ст.) видання Корану.

Основною китайською продукцією, що перевозилася "морським шовковим шляхом" була винайдена у Китаї в XI ст. порцеляна. Починаючи з епохи Сун (960-1127), китайські вироби з фарфору проникають у Південно-Східну Азію, на півострів Індостан, Аравійський півострів та східне узбережжя Африки, а з XVI ст. – у Європу і навіть в Америку. Одним з найважливішим предметів китайського експорту, ясна річ, був чай. Вирощуваний у Китаї з прадавніх часів, він спершу поширився у Японії

[2] Флотилія Чжен Хе побувала в 30 країнах, в тому числі на східних берегах Африки і Червоного моря. До складу флотилії входило до 200 кораблів, придатних для океанічних плавань, що були здатні перевозити до 27 тисяч людей (екіпаж та "пасажири"), маючи на борту річний запас продуктів, домашню худобу і навіть винноробне оснащення (*Фэн Лиюэй Ши Вэймянь.Очерки по культуре Китая.-Межконтинентальное издательство Китая.,2001.-С.32.).*

та Кореї, а потім і у всій Азії. З кінця XVI ст. почалося вживання чаю в Англії та Америці.

У другому підрозділі другого розділу викладаються результати дослідження історичних подій, пов'язаних з проникненням носіїв європейської культури у країни Сходу, зокрема в Китай, Індію та Японію.

Найперші відомості щодо цього припадають ще на початок нашої ери. Відчайдушні спроби європейців проникнути в країни Сходу сухопутними шляхами, якщо не брати до уваги завоювання Олександра Македонського у IV ст. до н.е. та Хрестові походи на початку другого тисячоліття н.е., припадають на середину XIII ст., а титул середньовічного першопрохідця у Європі належить італійцю Джованні Карпіні.

У квітні 1245 р. Карпіні разом з іншим францисканцем, на ім'я Бенедикт Польський, відправився з Ліона у подорож на Схід, маючи при собі послання Папи римського до монгольського хана. Шлях його пролягав через північ Богемії, Польщу, засніжену Україну. У Києві йому порадили відправлятися "у татарські землі" на татарських конях. У липні 1246 р., через 15 місяців подорожування, мандрівники дістались Каракорума – заснованої 1220р., Огедеєм столиці монгольської імперії. На пропозицію емісарів прийняти християнство, син Огедея Гуюк, який щойно здобув трон Великого Хана зажадав, аби Папа та принципали Європи спершу завітали до нього та присягли йому на вірність. Хоча Карпіні і не зазнав успіху у спробі навернути Хана до християнства, проте став автором першого у Європі шестидесяти сторінкового опису монгольського способу життя "Історія Моголів". Більшість даних, що містяться там, згодом була інкорпорована в середньовічну енциклопедію "Історичні спостереження" Вінсента Бове.

1249 р. було споряджене друге посольство до монгольської столиці. Очолив його на цей раз домініканець Андре з Лонжюмо. Замість сподівань на військову підтримку, королівським посланцям було вручено повторний ультиматум: якщо Луї не присилатиме щорічно данини до ханського двору, він та його резиденція будуть знищені. Тим не менш, король знову відправляє делегацію до Каракорума, на цей раз на чолі з тридцятирічним францисканцем Вільямом з Рубрука, який вважається другим, після Карпіні, славетним мандрівником європейського середньовіччя. Перебуваючи у Каракорумі, Рубрук зібрав чимало відомостей про Китай. Зокрема довідався про використання там паперових грошей (вперше винайдені та запроваджені ще в XI ст.) та про техніку тамтешнього письма. [1]

---

[1] Столиця Великого Хана видалась Рубруку непоказним з європейської точки зору містом: "не таким за розміром, як навіть село Сен-Дені" (тепер передмістя Парижа). Попри це, Каракорум видався європейцям «дипломатичним центром світу" : там були посольства від грецького імператора, Каліфа, Короля Делі, Султана Сельджуків, еміри з Джезіра, Курдистану, руські князі, чекали прибуття Хайтума I, короля Малої Вірменії. ("Путешествие в восточные страны Плано Карпини и Рубрука". – М., 1957. – С194,229.) (First Europeans Traveled to Khan's Court:htm. http://www.silk-road.com/toc/contact/html)

Найвизначнішим представником Заходу, який здійснив успішну мандрівку "шовковим шляхом", вважається Марко Поло (1254-1324). Його подорож до Азії тривала 24 роки, розповідь про яку, відому у той час як "Описання Світу, або подорож Марко Поло", стала однією з найпопулярніших книг у середньовічній Європі. Враження від неї було потрясаючим і несподіваним: вона дістала й іншу назву "Мільйон брехень". Незважаючи на це, в наступних століттях їх правдивість підтвердилась.

На період правління династії Тан (618-907) припадає, як відомо, пік піднесення мусульманського руху – сили, якій судилося серйозно вплинути на стосунки між Сходом і Заходом. Уже в 652 р. н.е., з'явилося у Китаї, перше арабське посольство, що поклало початок офіційним стосункам між Танською державою і Арабським Халіфатом. Завоювання ж арабами Персії (656 р.н.е.) щільно наблизило іслам до традиційних сфер китайського впливу. Відтоді перси почали відігравати важливу роль посередників у культурному та торговому обмінах між Сходом і Заходом. Саме завдяки їм у Європі з'явились такі китайські давні винаходи, як компас, сейсмограф, водяний годинник, папір, порох (а з ним і мистецтво піротехніки), друкування, фарфор – другий, після шовку, китайський товар, що доставлявся в інші країни морським шляхом. З XVI ст., окрім порцеляни, в Європі з'явились вироби з лаку.

Європейські мореплавці, – це були португальці, – вперше досягли Китаю у XVI ст. 1516 р., вони з'явилися у Кантоні і попервах користувались тією ж свободою, що й араби та малайці.. В тому, що з часом їх почали обмежувати, вони винуваті виключно самі. За розбій та мародерство їх спочатку вигнали з колонії, а згодом їхня колонія в Чженцяні була знищена дотла. Саме в цей період європейці набули прозвиська "морські чорти" (ян гуйцзи).

Місіонери добрались до Кантона 1575 р. У 1598 році члену місії, італійському священику Матео Річі було дозволено приїхати до Пекіна і представити владі своє вчення. Тактика, якої дотримувались іезуїти, виходила з того, що для "вловлення душ" певної нації, здійснювалось в за допомогою навернення до християнства правителя. Пізніше, коли місія розгорнула свою діяльність, до Китаю стали надходити речі з Європи. Предметом особливого зацікавлення були книги, власне їхня оправа – обкладинки, палітурки – з великою кількістю золотого тиснення. До того ж у книгах з географії та архітектури можна було побачити зображення краєвидів різних країн, гарних та процвітаючих міст Європи.

У 40-х роках XVI століття європейці прибули і до Японії. Це також були християнські місіонери, що супроводжували португальських купців. 1549 р. на японські острови висадились місіонери-єзуїтів, на чолі з Франсуа Ксав'єром. Місцева влада зустріла їх гостинно, не просто дозволила виступати зі своїми проповідями, але навіть заохочувала до цього. Зумовлено це було політичними мотивами: буддійські монастирі на цей час встигли уже зарекомендувати себе, як розсадники інтриг. За цих умов християнська релігія почала ширитися досить швидкими темпами. 1580 р.,

в країні нараховувалось уже близько 150 тис. християн. Іспанці з'явилися там лише в 1592 році, а голландці й англійці - ще пізніше.

Однак і цього часу вистачило, щоб японці відчули й усвідомили пов'язану з діяльністю християн-місіонерів небезпеку для своєї традиційної культури. Відтак вони різко змінили своє ставлення до них. Уже в 1587 р., був виданий декрет, у якому суворо, під погрозою страти, наказувалося всім місіонерам у двадцятиденний термін залишити Японію. При цьому декрет не був спрямований проти торгівлі: окремо застерігалося, що купці можуть залишатися й продовжувати свою справу, але якщо вони привезуть на своїх кораблях місіонерів, їхні товари разом з кораблями будуть конфісковані.

Логічним наслідком цих заходів стало "закриття" Японії. Це трапилося в 1636 р., коли з країни були вислані також і португальці. Їх чергова спроба (в 1640 р.), відновити торгові стосунки зазнала невдачі: послів убили.

З цього часу впродовж понад двохсот років Японія виявилася майже цілком ізольованою від навколишнього світу, навіть від своїх сусідів - Кореї та Китаю.

Зміст третього розділу – "Взаємовплив Сходу та Заходу" – становить характеристика змін у культурах Сходу (Китай, Японія) та Заходу (Європа, США) в результаті їхніх тривалих контактів між ними.

В першому підрозділі третього розділу аналізується вплив китайської та японської культур на європейську, що позначився не тільки на побуті жителів Європи, а й на економіці, політиці, філософії, мистецтві.

В 1585 р. у Римі вийшла в світ "Історія великого китайського царства", написана іспанським місіонером Хуаном Гонсалесом де Мендоса. Цей твір відразу був перекладений на кілька європейських мов.[1]

Європейські вчені взялися за вивчення китайської філософії, політики, економіки, педагогіки, державного устрою, народних звичаїв, військової справи, літератури і живопису, паркової архітектури.

Не кажучи про вживання чаю, що істотно змінило гастрономічні смаки багатьох європейців, а в Британії – стиль життя, китайського впливу зазнала економіка (виробництво шовку, порцеляни, лакових виробів тощо), політика, філософія, етика. Завдяки місіонерам-єзуїтам (Матео Річі), європейці познайомилися з ученням Конфуція, який відразу набув репутації великого філософа, початківця мудрого етико-політичного вчення. Китайський досвід організації народного господарства своєрідно позначився в галузі європейської економічної думки. В XVII столітті італійці першими у Європі запровадили в обіг паперові гроші, які вже понад п'ять століть "працювали" в Китаї.

---

[1] У XVIII ст. кількість літературних праць, присвячених Китаю, лавиноподібно зростає: 34 томи "Повчальних та цікавих листів", 13 томів "Загальної історії Китаю", 16 томів "Спогадів про історію, науку, мистецтво Китаю". Ці та інші публікації посилили загальний інтерес у Європі до "всього Східного".(Чжан Кай. "Китайская цивилизация и Запад"//Курьер Юнеско №1. 1983. – С.43.)

Ряд європейських мислителів епохи "Просвітництва" вбачав у системі освіти феодального Китаю приклад гідний наслідування європейцями. Не залишилась без прихильників у Європі і китайська військова наука. Відомо, що трактат про воєнне мистецтво "Бінфа" (Військові канони), написаний китайським "генієм війни" Суньцзи ще у IV ст. до.н.е., істотно вплинув на формування європейської військової думки та був відомий Наполеону Бонапарту.

Вплив китайської культури виразно позначився на європейській літературі та мистецтві. Навіть добре відома казка про "Попелюшку" має свій "китайський слід" – твір "Ю Ян Цза Цзу", написаний Дуань Ченьші в таньську епоху. Китайська класична п'єса "Сирота із роду Чжао", свого часу перекладена англійською, італійською та французською мовами, послужила основою для п'ятиактної п'єси Вольтера "Китайська сирота. Деякі дослідники вважають, що незакінчена п'єса Гете "Ельпенор" також зазнала впливу "Сироти із роду Чжао".

Завдяки китайському впливу у Європі стало популярним художнє ткацтво (гобелени). Не без істотного впливу китайської художньої культури сформувався у XVIII ст. в Європі і мистецький стиль, що дістав назву "рококо" і "шинуа". Вплив китайських архітектурних стилів можна простежити в лініях деяких палаців європейських вельмож. Досить популярними на Заході стали також парки "в китайському стилі" (Кью-гарденс у Лондоні).

Якщо взяти до уваги не політичний, а соціально-психологічний аспект, то не можна не помітити і сьогоднішнього підкресленого інтересу інтелектуалів Європи та Америки до дзен-будизму, досягнень китайської традиційної кухні, медицини, гімнастики ушу і системи цигун.

Перші відвідини Європи (Лісабон) наверненими до християнства японцями відбулися у 1554 році у супроводі Ксав'єра. Офіційне японське посольство прибуло до двору Філіпа II, короля Іспанії і Португалії 1582 р.[1] Наступний "сеанс" офіційних відвідин Європи японцями відбувся 1613 р. – посольством до короля Іспанії та папи Павла V.

Після "закриття" Японії стосунки з Європою надовго припинились, але після того, як Японія знову "відчинила двері", почався інтенсивний культурний взаємообмін. З'явилась мода на все японське. Викликав особливу зацікавленість європейських малярів японський живопис, народився новий стиль живописання. Японська гравюра (укійо-е) також вплинула на творчість майстрів графіки. Відомі європейські митці (Едгар Дега, Клод Моне, Еміль Золя, Енріко Гернуччі, Еміль Гімет та ін) дорожили можливістю мати в своїх колекціях твори японських художників. Активне колекціонування японської ксилографії в Європі кінця XIX – початку XX ст., привернуло увагу західних художників

[1] Потім відвідали Болонью, Мілан, Венецію (там Тінторетто написав їх груповий портрет, започаткувавши цим інтерес європейських живописців до Японії. (Zofia Alberowa. O sztuce Japonii. – Warszawa., 1987. – P.159)

до особливостей японської графічної техніки. Саме в японському образотворчому мистецтві європейці вбачали джерело оновлення мистецтва. Вплив цей відлунює в імпресіонізмі, постімпресіонізмі, стилі модерн. Поширилось серед європейців також мистецтво створення композиції з квітів (ікебана), набувають поширення бойові мистецтва айкідо, карате. Особливості японської матеріальної культури позначилися на побуті європейців.

В другому підрозділі третього розділу розглядаються зміни в культурі східних країн (Китаю та Японії) під впливом контактів з Європою.

Першим європейцем, котрий з'явився при імператорському дворі Китаю був уже згадуваний Маттео Річі (1552-1610).[2] Він привіз також механічний годинник та клавікорд, запровадив у науковий вжиток у Китаї книгу англійського автора Джона Холірудза "Трактат про сфери" (у власному перекладі китайською). Його стараннями до Пекіна 1622 р прибули два високоосвічені астрономи. Через чотири роки один з них, Шалль фон Белл, опублікував перше описання китайською мовою телескопа Галілея. Уже через рік навернений до християнства китайський вчений Ван Чень використав викладки Шалля у своїй книзі "Ілюстровані пояснення знарядь і механіки Далекого Заходу". Інший ієзуїт, Терентіус, надрукував (1628) китайською мовою трактат про рух зірок і планет, у якому сварив традиційну китайську астрономію за "фантазії". При цьому європейці з точністю до хвилини – на відміну від китайських астрономів, вказали час наступного сонячного затемнення – 21 червня 1629 року. Китайці високо оцінили їх роботу.

Керівник Палати Церемоній Павел Сюй, який прийняв християнство, у співпраці з Терентіусом накреслив довгострокову програму перекладу західної літератури (з математики, оптики, гідравліки і навіть музики), а також з виготовлення тогочасних інструментів для астрономічних досліджень. Над те китайці виявили бажання спорудити телескоп. Інтелектуальні кола Пекіна були в захоплені від європейських досягнень та ідей.

В Японії економічний розлад та піднесення духу націоналізму, як наслідок вимушеної самоізоляції, підштовхували країну до "відкриття дверей", до спілкування з рештою світу. Іноземні держави, із свого боку, неодноразово чинили дедалі наполегливіші спроби до поновлення відносин з острівною державою.

У середині XIX ст. в цьому особливо були зацікавлені США. У 1853 році лист від американського президента до уряду Японії доставляє американська ескадра. Це були перші пароплави, які побачили японці. Через рік (1854) сьогун (великий полководець підкорювач варварів) дав дозвіл на відкриття двох портів. Англійці, росіяни й

2 За характеристиками, які дійшли до нас, а особливо – за результатами його діяльності, – це була видатна особистість, своєрідний зразок "ренесансної людини". Матео привіз до імператорського двору велику настінну проекцію карти, що відображала глобальний вигляд Землі. При цьому улесливо подавалась справа так, що Китай перебуває власне у центрі світу.(Д.В.Дубровская. Миссия иезуитов в Китае. – М.,2001. – С.119.)

голландці, довідавшись про це, не забарилися також прибути й укласти аналогічні угоди.

Таким чином, Японія після "закриття", яке тривало понад 200 років, стала знову відкритою для світу країною. Процес її стрімкої "акомодації" до нових умов життя пов'язаний з ім'ям імператора Муцухіто Мейдзі (1867-1868). Дуже швидко – за історичним часом, – острівна країна перетворюється на сучасну промислову і, на зразок провідних західних країн, хижу імперіалістичну державу.

Перше японське посольство до США для підписання торговельної угоди прибуло уже в 1860 році, у 1862 і 1863 роках – відправлені до Англії, Голландії і Франції. У 1872-1873 роках японці спорядили велику місію до США та Європи. У 1875 році до Японії починають прибувати західні фахівці. Через 30 років (з моменту підписання першої торговельної угоди до 1890) у Японії уже працювало понад 3000 європейських експертів. Німецькі фахівці організували перший університет і медичну школу, відомі правники (Герман Роеслер і Альберт Моссе) працювали над підготовкою японської Конституції. Німець Людвіг Ріес засновує при Токійському університеті історично-дослідницьку школу, американські інженери, економісти допомагають модернізувати агропромисловий комплекс; Давид Мюррей, запрошений у 1873 році як фахівець із початкової освіти, спільно з японськими спеціалістами розробляє проект шкільної реформи. У 1872 році вийшла книга палкого пропагандиста західних ідей Фукузави Юкіші, "Розвиток Наук". Еразм Сміт, радник Міністерства закордонних зв'язків, знайомив японців з принципами і методами західної дипломатії. Англійські експерти допомагали в будівництві залізниць, налагодженні телеграфного зв'язку, розвитку менеджменту в соціальній сфері. У військовій справі японці віддали перевагу французькому досвіду. Французький юрист Густав Бойсонаде взяв участь у підготовці нових законів, пристосування французької законодавчої системи до потреб японського суспільства. Запрошено італійських майстрів живопису й скульптури, які відкривали японським зодчим "секрети" західного образотворчого мистецтва.

В кінці XIX століття в Японії відбулося й "відкриття" Росії – через її літературу. У цей час в перекладах з'являються твори Тургенєва, Достоєвського, Толстого трохи пізніше Гоголя, Гончарова, Чехова, Горького та ін. Японське суспільство було захоплене творчістю видатних російських літераторів.

Вплив Заходу позначився у всьому: в політиці, економіці, філософії, повсякденному побуті. Японці почали носити європейські головні убори, парасольки, відпускати волосся, палити цигарки, вчилися їсти м'ясо. На початку 70-х XIX століття в Токіо виникли "клуби інтелектуальної еліти" Японії, де обговорювалися проблеми запозичення нових західних ідей, технологій, концепцій, які повинні вивести Японію в передові лави прогресивних держав. Вражаючим при цьому залишається той факт, що при модернізації своєї країни за європейськими цивілізаційними зразками, японці ревно

охороняли і, більш того, – змогли зберегти свою "індивідуальність" у сфері традиційної етно-національної культури.

Здійснене дослідження дало підстави для таких **висновків:**

1. В літературі з досліджуваної проблеми, що має кількасотлітню традицію, піддані скрупульозному аналізові найрізноманітніші колізії та перепетії відносин Сходу і Заходу: Деякі з авторів зазначених досліджень розглядають взаємодію "Заходу" і "Сходу" в контексті (або навіть як один із шляхів можливого чи й реально триваючого процесу) становлення світової (загальнолюдської) культури. Декотрі сумніваються у можливості формування світової культури як такої.

2. Розбіжність думок щодо цього, – крім відмінності вихідних культурологічних позицій авторів, – не в останню чергу пояснюється термінологічною невпорядкованістю, логічною непроясненістю ключових понять – культура, взаємодія культур, світова культура тощо. В даному дослідженні під культурою" розуміється в основному спосіб життя людей (народу, нації). Для означення процесу "зустрічі культур" автором дисертації використовується термін взаємодія. Взаємодія культур за формою та наслідками розрізняється: як взаємопроникнення та взаємовплив. Взаємопроникнення – це фізичне "вторгнення" (invasion) представників та матеріальних елементів однієї культури в іншу. Взаємовплив - це віддалений інформаційний слід – наслідок, результат – проникнення носіїв (елементів) однієї культури в іншу.

3. В ході дослідження з'ясовано, що процеси взаємопроникнення та взаємовпливу характеризують сутність механізму становлення будь-якої етно-національної культури, оскільки правилом існування народів є не само-буття кожного, але їхнє спів-буття.

4. Звідси випливає логічний висновок про принципову можливість в історичній перспективі сформування на основі інтеграції (взаємовпливу) різних етно-національних культур єдиної світової (загальнолюдської) культури.

5. Виявлені в ході дослідження найважливіші результати культурного взаємовпливу країн Сходу та Заходу засвідчують їх незаперечне значення як фактору становлення (формування, утворення) майбутньої (можливої) єдиної у своєму розмаїтті (а не уніфікованої у тотожності) культури людства: культури, яка абсорбувала, "увібрала в себе" всі найкращі надбання різноманітних етно-національних культур світу.

Основний зміст дисертації викладено в публікаціях:

1. Демещенко В.В. На шляху до світової культури: взаємодія Заходу і Сходу// Культура і мистецтво у сучасному світі: Збірник наукових праць КНУКіМ. – Вип.4. – К.,2003. – С.11-18.

2. Демещенко В.В."Європа" в Китаї//Питання культурології: Збірник наукових праць КНУКіМ. – Вип.19. – К.,2003. – С.6-17.

3. Демещенко В.В. "Китай" у Європі //Культура і мистецтво у сучасному світі: Наук.записки КНУКіМ. – Вип.5. – К.,2004. – С.16-25.

4. Демещенко В.В. Взаємодія культурно-історичні паралелі між Сходом і Заходом //Вісник книжкової палати. – Вип.9. – К., 2004. – С.44-47.

5. Демещенко В.В. "Японія" в Європі//Вісник книжкової палати. Вип.10. – К., 2004. – С.30-33.

АНОТАЦІЯ

Демещенко Віолетта Валеріївна. Взаємодія культур "Сходу" і "Заходу" як фактор становления світової культури. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 17.00.01. – теорія і історія культури. – Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2005.Предметом наукового дослідження є одна з центральних проблем сучасного світового культуротворчого процесу: становлення, на основі міжкультурного спілкування народів, світової (загальнолюдської) культури.

В дисертації аналізуються основні, представлені в світовій і українській літературі, точки зору з цього питання.

Автор дисертації притримується думки, що вказаний процес формування світової (загальнолюдської) культури уже відбувається. Обгрунтовується це на фактах-позитивної багатовікової взаємодії культур Сходу (Індії, Китаю, Японії та ін.) і Заходу (Європа, почасти США). В зв'язку з цим у дисертації відстежуються основні канали, шляхи і способи взаємопроникнення цих культур на протязі останніх двох тисячоліть, їх вплив одне на одного, взаємозбагачення і зближення.

В результаті дослідження доведено, що на основі сучасних тенденцій світового, цивілізаційного за своєю сутністю процесу глобалізації, інтеграції культур з урахуванням соціальних та етнонаціональних особливостей, відбувається не тільки взаємозбагачення але й взаємозближення культур, що може за певних умов у віддаленій перспективі привести до становлення глобальної (загальнолюдської) культури.

Ключові слова: культура, світова культура, цивілізація, взаємодія, взаємовідштовхування, взаємопроникнення, взаємовплив, інтеграція культур.

АННОТАЦИЯ

Демещенко Виолетта Валериевна. Взаимодействие культур "Востока" и "Запада" как фактор становления мировой культуры.-Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 17.00.01. – Теория и история культуры. – Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, 2005.

Предметом научного исследования является одна из центральных проблем современного мирового культуротворческого процесса: становление, на основе межкультурного общения народов, мировой (общечеловеческой) культуры.

В диссертации анализируются основные, представленные в мировой и отечественной литературе, точки зрения по этому вопросу: 1) радикально-глобалистская, в соответствии с которой национальные общества, постепенно сближаясь, в результате образуют единое, глобальное, сообщество с единой (общечеловеческой) культурой; 2) умеренно глобалистская, сторонники которой полагают, что подобное сближение будет происходить на фоне прямопротивоположного, центробежного движения; 3) антиглобалистская, она утверждает, что глобализация только усилит различия между культурами и может вызвать конфликт между народами, который закончится коллапсом. Эта позиция выглядит черезвычайно радикальной, хотя, возможно, она и небезосновательна.

Первая точка зрения может подтвердиться или не подтвердиться только в очень далеком будущем.

Относительно второй и третьей точки зрения, то они отображают реальный конфликт нашего времени: возможность для неустойчевого процесса глобализации повернуть в ту или иную сторону.

Вторая точка зрения, по мнению диссертанта, могла бы быть лучшим вариантом для человечества, но говорить о том, что в настоящее время она проявляет себя достаточно отчетливо, во всяком случае, преждевременно.

Третья точка зрения представляется сегодня политикам и политологам – активным приверженикам "глобализации" – наиболее актуальной, поскольку явления "гомогенизации", "универсализации" общества (вследствие вроде бы "унифицированной" глобализации) сопровождаются процессами субглобализации и локализации национальных культур, что, на их взгляд, замедляет процесс глобализации.

Методологическую основу исследования составляют новейшие изыскания украинских культурологов в области теории культуры, этнокультурологии, в частности концепции, касающиеся проблем встречи различных этнонациональных культур, их взаимодействия в диапазоне от борьбы до сотрудничества, взаимного проникновения и сближения. В связи с этим в диссертации уточнены ключевые для данного исследования понятия культура, мировая культура, взаимодействие культур. Термин "культура" в диссертации употребляется главным образом в значении образ жизни (народа, этноса, нации). Содержание этого понятия не ограничивается истолкованием его в традиционном смысле как совокупности определенных (материальных и духовных) достижений, акцент делается на процессуальном характере культуры. Исторический процесс освоения человеком окружающей действительности рассматривается в двух основных его "течениях": социальном и этно-национальном, пребывающих в сложном и внутренне противоречивом единстве. Социокультурный (цивилизационный) процесс, продукты которого имеют объективный характер и общечеловеческое значение, вступает

в противоречие с результатами этнонациокультурного процесса (верования, философия, нравы, обычаи и пр.), чем объясняется драматизм современной "глобализации" и сдерживается движение человечества к планетарному единению на основе мировой культуры. Термином "мировая культура" в работе обозначается "общечеловеческая культура".

Автор диссертации придерживается мнения, что указанный процесс формирования мировой (общечеловеческой) культуры уже происходит. Обосновывается это на фактах позитивного многосотлетнего взаимодействия культур Востока (Индия, Китай, Япония и др.) и Запада (Европа, отчасти также США). В этой связи в диссертации отслеживаются основные каналы, пути и способы взаимопроникновения этих культур на протяжении последних двух тысячелетий, их влияние друг на друга, взаимообогащение и сближение. Показано, что решающая коммуникационная роль в этом процессе, наряду с морскими и другими сухопутными магистралями, принадлежит так называемому "Великому Шелковому пути"; в диссертации представлена реконструкция хронологии основных социокультурных событий в этом регионе. Особое внимание в диссертации уделяется событиям и фактам, связанным с возникновением историческиx предпосылок межкультурного общения (развитие средств связи, коммуникаций и пр.), инициацией движения представителей восточной культуры (Индия, Китай) на Запад (миссии Чжан Цяня, Фа Сяня, Чжен Хе и др.), в результате которых и был проложен "Шелковый путь"), а также европейскими первопроходцам на Восток (Карпини, Лонжюмо, Рубрук, семейство Поло и др.), маршруты которых проходили и через Северное Причерноморье, в том числе и по территории современной Украины.

Исследованием выявлены и систематезированы факты несомненного взаимовлияния восточной и западной культур во всех областях жизнедеятельности народов – в быту, материальном производстве, строительстве, архитектуре, науке, политике, сфере духовной культуры, в частности в искусстве. В результате исследования доказано, что на основе современных тенденций мирового цивилизационного в своей сущности процесса глобализации, интеграции культур с учетом социальных и этнонациональных особенностей происходит не только взаимообогащение, но и взаимосближение культур, что может при известных условиях в отдаленной перспективе привести к становлению глобальной (общечеловеческой) культуры.

Ключевые слова: культура, мировая культура, цивилизация, взаимодействие, взаимоотталкивание, взаимопроникновение, взаимовлияние, интеграция культур.

ANNOTATION

Demeshchenko Violetta V. The interaction of cultures of the «East» and the "West" as the factor for becoming the world culture. – The manuscript.

Dissertation on competing the scientific degree of the candidate of historical sciences by speciality the 17.00.01. – Theory and History of Culture. – Kyiv National University of Culture and Arts, Kyiv, 2005.

The subject of the scientific research is one of the central problems within the modern world culture creative process – coming into being on the basis of inter-cultural communication between peoples world commonly human culture. Maine approaches, having been represented in world and native scientific literature, have been analyzed in the dissertation.

The author of dissertation adheres to opinion, that above mentioned process of world culture creation has taken place already. It is proved by the evidence of positive centuries-old interaction between cultures of the East (India, China, Japan, etc.) and the West (Europe, and also party the USA). In connection to this main channels, ways and methods of interpenetrating these cultures during the last two millenniums, their influencing on each other, mutual enrichment and rapprochement have been traced.

It has been proved as a result of research, that on the basis of modern tendencies of world process of globalization taking into account socio -cultural and ethno-nationality peculiarities, cultural interaction as well not only mutual enrichment, but also rapprochement of cultures, takes place, which might lead under certain terms onto global human culture coming to being in remote prospect.

Keywords: culture, world culture, civilization, interaction, inter-repulsion, interpenetration, mutual-influences, integration of cultures.

Підп. до друку 28.05.2005. Формат 60x84 $^{1}/_{16}$. Папір др. апарат.
Друк офсетний. Облік.-вид. арк. 1,1. Зам. 96. Тираж 100

Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв
01015, Київ, вул. Січневого повстання, 21